

Alicja Rybak*

ORCID: 0000-0002-5678-1980

Uniwersytet Wrocławski

<https://doi.org/10.19195/1733-5779.39.3>

Dowód z zeznań świadka na piśmie — zagadnienia wybrane

JEL Classification: K15, K45

Słowa kluczowe: zeznania pisemne, świadek, postępowanie dowodowe, dowód z zeznań świadka

Keywords: written witness testimony, witness, hearing of evidence, evidence by witness

Abstrakt: Celem niniejszego artykułu jest próba przybliżenia instytucji pisemnych zeznań świadka uregulowanej w art. 271¹ k.p.c., wprowadzonej ustawą z dnia 4 lipca 2019 roku o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, do której zgłaszane są liczne zastrzeżenia. Autorka podejmuje próbę rozstrzygnięcia, czy dowód z zeznań świadka w formie pisemnej powinien być uważany za dowód o mniejszej mocy dowodowej oraz wiarygodności w stosunku do dowodu z zeznań świadka w formie ustnej. W opracowaniu poruszono także kwestię możliwości dołączania pisemnych zeznań do pozwu oraz przeprowadzenia tego dowodu w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. Wskazane zagadnienia rozpatrywano, opierając się na metodzie dogmatycznoprawnej. Z przeprowadzonej analizy wynika, iż pisemne zeznania świadka są równorzędną formą dowodu z zeznań świadka, albowiem nie powinno się im odmawiać mocy dowodowej oraz wiarygodności. Zdaniem autorki wprowadzenie art. 271¹ k.p.c. należy ocenić pozytywnie.

Written witness testimony as evidence: Selected problems

Abstract: The aim of this article is an attempt to present the institution of a witness' written testimony regulated in art. 271¹ of the Polish Code of Civil Procedure. The author attempts to discuss whether the evidence from the written witness testimony should be considered evidence of less probative value and credibility. She also explores the issue regarding the possibility of attaching written testimony to the statement of claim and the taking of this evidence in separate proceedings in commercial cases. The research posed was considered on the basis of the dogmatic-legal method. The analysis shows that the written testimony of a witness is an equivalent form of evidence from the witness testimony. According to the author, insertion of art. 271¹ of the Code of Civil Procedure should be assessed positively.

* Opiekun naukowy (Scientific Tutor) — dr Aleksandra Budniak-Rogała.

Wprowadzenie

Nowelizacją kodeksu postępowania cywilnego z 4 lipca 2019 roku¹ rozszerzono na całe sądowe postępowanie cywilne możliwość przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka w formie pisemnej, co jest znaczącym *novum* w polskim procesie cywilnym. Przed wejściem w życie dodanego art. 271¹ k.p.c. przeprowadzenie tego dowodu na piśmie było bowiem możliwe wyłącznie w europejskim postępowaniu w sprawach drobnych roszczeń na mocy dawnego art. 505²⁵ § 1 k.p.c.² Przed 12 grudnia 2008 roku, w którym to dniu wszedł w życie dawny art. 505²⁵ § 1 k.p.c., w polskim postępowaniu cywilnym nie była znana pisemna forma zeznań³, z oczywistym wyjątkiem przewidzianym w art. 271 § 2 k.p.c., stanowiącym o składaniu przez osoby nieme i głuche zeznań na piśmie na rozprawie, bezpośrednio w odniesieniu do pytań zadawanych przez sąd⁴. Odejściem od reguły ustności przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka była także zbliżona instytucja z art. 515 k.p.c., dotycząca złożenia wyjaśnień na piśmie w postępowaniu nieprocesowym przez osoby niebędące uczestnikami postępowania, a więc dowodu szczególnego, zdecydowanie innego od zeznań świadka⁵. Regulacja z art. 505²⁵ § 1 k.p.c., traktowana niegdyś jako nieistotny wyjątek⁶, stała się zatem pierwowzorem instytucji z art. 271¹ k.p.c.⁷

Przepis art. 271¹ k.p.c. zakłada, że dopuszczenie dowodu zeznań świadka na piśmie jest fakultatywne i następuje w drodze postanowienia. Świadkowie składa-

¹ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 roku o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 z późn. zm.; dalej: nowela k.p.c.), na mocy której do ustawy z dnia 17 listopada 1964 roku — Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 z późn. zm.; dalej: k.p.c.) dodano art. 271¹, stanowiący o pisemnych zeznaniach świadka.

² Do wprowadzenia art. 505²⁵ § 1 k.p.c. polskiego ustawodawcę obligowało prawo unijne, a dokładnie art. 9 ust. 1 rozporządzenia (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 roku ustanawiającego europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz.Urz. UE L 199, s. 1 ze zm.), które zostało zmienione przez rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2421 z dnia 16 grudnia 2015 roku zmieniające rozporządzenie (WE) nr 861/2007 ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń i rozporządzenie (WE) nr 1896/2006 ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz.Urz. UE L 341, s. 1). Przepis art. 505²⁵ § 1 k.p.c. został uchylony na mocy noweli k.p.c. wskutek wprowadzenia analizowanej regulacji ogólnej z art. 271¹ k.p.c.

³ P. Telenga, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, red. A. Jakubecki, LEX 2019, kom. do art. 505²⁵ k.p.c., nb 1.

⁴ T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1. *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, kom. do art. 271 k.p.c., nb 12, s. 394.

⁵ Na nawiązanie art. 271¹ k.p.c. do art. 515 *in fine* k.p.c. zwrócił uwagę M. Krakowiak, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1a. *Komentarz do art. 1–424*¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2019, Legalis, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 1.

⁶ M. Dziurda, *Dowód z zeznań świadka na piśmie*, „Palestra” 2019, nr 11–12, s. 103.

⁷ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 8 stycznia 2019 roku, druk sejmowy nr 3137, s. 59.

ją przyrzeczenie poprzez podpisanie jego tekstu określonego w art. 268 k.p.c.⁸, są też zobowiązani do złożenia tekstu zeznania w sądzie w terminie wyznaczonym przez sąd, przy czym oddanie dokumentu zawierającego treść zeznania w polskiej placówce pocztowej operatora publicznego jest równoznaczne z wniesieniem go do sądu (na zasadzie art. 165 § 2 k.p.c.). W analizowanym zakresie odpowiednie zastosowanie mają również przepisy art. 274 § 1 i art. 276 k.p.c. Mając na względzie treść regulacji z art. 274 § 1 k.p.c., wypada przyjąć, że nieusprawiedliwione niestawiennictwo w przypadku zeznań na piśmie oznacza nieprzedłożenie tekstu zeznań w sądzie mimo wezwania sądu⁹. Odnosząc natomiast do pisemnego przesłuchania treść przepisu art. 276 k.p.c., za nieuzasadnioną odmowę składania zeznań można uznać wyraźne odmówienie złożenia zeznań, przykładowo złożenie oświadczenia o niezłożeniu zeznań¹⁰ albo złożenie pisemnych zeznań, lecz z odmową złożenia przyrzeczenia¹¹.

Nowelą k.p.c. nie uchylono art. 505²⁵ § 2 k.p.c., w myśl którego sąd może przeprowadzić pisemne przesłuchanie stron, gdy tak postanowi. Nie ulega wątpliwości, że przepis ten odnosi się wyłącznie do europejskiego postępowania w sprawach drobnych roszczeń. Z uwagi na to w piśmiennictwie powstał spór, czy na mocy nowej regulacji istnieje możliwość przeprowadzenia dowodu z przesłuchania stron w nowej formie w każdym rodzaju postępowania poza europejskim postępowaniem w sprawach drobnych roszczeń. Należałoby opowiedzieć się za stanowiskiem, iż na podstawie art. 304 k.p.c. nie ma przeszkód do przesłuchania stron w formie pisemnej z wyłączeniem zastosowania środków przymusu z art. 274 § 1 i art. 276 k.p.c.¹²

⁸ Tak P. Pogonowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2. Artykuły 367–505³⁹, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, LEX, kom. do art. 505²⁵ k.p.c., nb 1. W doktrynie zwrócono uwagę na niedostosowanie rotę przyrzeczenia z art. 268 k.p.c. do zeznań pisemnych. Por. P. Rodziewicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2020, Legalis, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 7. Z tego względu postulowane jest dodanie art. 268 § 2 k.p.c. dopasowanego do zeznań pisemnych. Zob. L. Korczak, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019, nb 5, s. 201.

⁹ M. Dziurda, *op. cit.*, s. 107.

¹⁰ K. Jasińska, A. Lejko, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, LEX 2009, kom. do art. 505²⁵ k.p.c., nb 6.

¹¹ M. Dziurda, *op. cit.*, s. 108.

¹² Tak również M. Biała, *Dowód z zeznań świadka w postępowaniu sądowym w praktyce*, LEX 2020, nb V, pyt. 1; M. Skibińska, *Dowód z zeznań świadka w świetle projektu ustawy o zmianie ustawy — kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 8.01.2019 r.*, [w:] *Postępowanie cywilne — wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Maniowski, Warszawa 2019, s. 126. Przeciwnie M. Dziurda, *op. cit.*, s. 104; M. Krakowiak, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego mocą ustawy z 4.7.2019 r. (Część IV — Dowody; Postępowanie dowodowe)*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 24, s. 1322.

W doktrynie sporne jest również to, czy analizowana instytucja jest odrębnym środkiem dowodowym, czy inną formą przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka. Zwolennicy uznawania pisemnych zeznań za odrębny środek dowodowy wskazują, że ze względu na istotne odrębności ustne oraz pisemne zeznania świadka są dwoma odrębnymi środkami dowodowymi¹³. Przedstawiciele odmiennego poglądu stwierdzają natomiast, że dowód z zeznań świadka na piśmie jest jedynie inną formą przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka¹⁴. Należałoby poprzeć stanowisko, iż analizowana instytucja jest wyłącznie kolejną formą przeprowadzenia tego dowodu.

Niniejszy artykuł poświęcony został przybliżeniu charakterystyki instytucji zeznań świadka na piśmie oraz ocenie zagrożeń jej stosowania, które zgłaszane są w piśmiennictwie przez jej przeciwników¹⁵.

1. Zakres stosowania

Pisemne zeznania stosuje się nie tylko w procesie, lecz (na mocy odesłania z art. 13 § 2 k.p.c.) również w postępowaniach prowadzonych w trybie nieprocesowym¹⁶. Ustawodawca nie wskazał wprost sytuacji, w których dowód z zeznań świadka powinien zostać przeprowadzony w formie pisemnej¹⁷. Wydaje się, że — mając na względzie paremię *lege non distinguente nec rostrum est distinguere* — sięganie do tej konstrukcji powinno stanowić wyjątek¹⁸. Należy jednak przyznać słuszność pogładowi, iż uznawanie analizowanej instytucji za wyjątek znacznie ograniczyłoby korzystanie z dobrodziejstwa nowej regulacji i mijałoby się z celami jej wprowadzenia¹⁹, czyli przyspieszeniem postępowania oraz oszczędnością kosztów postępowania i nakładu pracy sądów²⁰. Gdyby intencją ustawodawcy

¹³ Tak np. M. Dziurda, *op. cit.*, s. 104 oraz M. Sieńko, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1. Art. 1–477¹⁶, red. M. Manowska, Warszawa 2021, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 9, s. 953.

¹⁴ Tak P. Dzienis, *Pisemna forma dowodu z zeznań świadka w świetle wykładni art. 271¹ k.p.c. i jej zastosowanie nie tylko w czasie stanu epidemii*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 4, s. 691.

¹⁵ Do przeciwników zalicza się między innymi A. Cudak, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2. *Komentarz do art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 2, s. 345 oraz A. Turczyn, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2020, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 5, s. 761.

¹⁶ M.M. Subtelna, *Dowód z zeznań świadka na piśmie w świetle art. 271¹ Kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2020, nr 10, s. 77.

¹⁷ M. Homenda, *Pisemne zeznania świadka według nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r. Uwagi w świetle zasad postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2019, nr 3, s. 366.

¹⁸ Tak również M.M. Subtelna, *op. cit.*, s. 86.

¹⁹ Tak B. Karolczyk, [w:] *Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów*, red. B. Karolczyk, Warszawa 2020, s. 298 oraz M. Homenda, *op. cit.*, s. 369.

²⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy..., s. 59.

było ograniczone stosowanie art. 271¹ k.p.c., w przepisie znajdowałby się zwrot zawężający hipotezę analizowanej normy prawnej (przykładowo „w wyjątkowych przypadkach”)²¹ albo w treści omawianej regulacji wskazano by przesłanki pozytywne lub negatywne, których zaistnienie miałyby wpływ na decyzję sądu co do wyboru formy przesłuchania świadka²².

Na poparcie przeciwnego stanowiska w literaturze wskazuje się, że taka forma powinna mieć zastosowanie tylko w przypadku, gdy ustne przesłuchanie świadka byłoby bardzo niedogodne lub sprzeciwiało się charakterowi dowodu²³, jak również gdyby wiązało się z wygórowanymi i niezasadnymi kosztami, zarówno ekonomicznymi, jak i społecznymi²⁴.

Innym przykładem zastosowania analizowanej regulacji jest skorzystanie z art. 271¹ k.p.c. w celu sprawdzenia, czy przesłuchanie konkretnego świadka na rozprawie jest przydatne bądź zbędne²⁵. Kolejną sytuacją jest dopuszczenie zeznań świadka w tej formie z uwagi na okoliczności nieistotne dla rozstrzygnięcia sprawy²⁶, co powinno mieć miejsce tylko w sprawach o nieskomplikowanym stanie faktycznym, w których strony zgłaszają wielu świadków²⁷. Zdaniem niektórych przedstawicieli doktryny sąd, mając na względzie tezę dowodową i jej znaczenie dla wydania orzeczenia, powinien zdecydować, czy wystarczające będzie ograniczenie się do pisemnych zeznań²⁸.

2. Zalety i wady instytucji

Analizowany przepis art. 271¹ k.p.c., stanowiący o możliwości złożenia zeznań świadka w formie pisemnej, jest sformułowany lakonicznie. Przyjęta konstrukcja jest niewątpliwą zaletą tej regulacji²⁹, ponieważ nie ogranicza stosowania analizowanej instytucji na przykład poprzez wymóg spełnienia określonych kryteriów³⁰. Zwolennicy omawianej regulacji wskazują, że uruchamia ona wiele możliwości,

²¹ B. Karolczyk, *op. cit.*, s. 298.

²² M. Homenda, *op. cit.*, s. 369.

²³ K. Górski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505*³⁹, t. 1, red. T. Szan- ciło, Warszawa 2019, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 4, s. 986.

²⁴ M. Dziurda, *op. cit.*, s. 110.

²⁵ M. Sieńko, *op. cit.*, s. 955.

²⁶ Tak I. Gil, P. Gil, *Dowodzenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2019, s. 132. Podobnie T. Demendecki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, red. A. Jakubecki, kom. do art. 271¹ k.p.c. Stanowisko to (jednak z zastrzeżeniami) podziela A. Cudak, *op. cit.*, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 3, s. 345–346.

²⁷ Tak M.M. Subtelna, *op. cit.*, s. 78–79.

²⁸ L. Korczak, *op. cit.*, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 1, s. 200.

²⁹ Przeciwnie M. Skibińska, *op. cit.*, s. 128; B. Wołodkiewicz, [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Ryłski, Warszawa 2020, s. 143.

³⁰ B. Karolczyk, *op. cit.*, s. 299.

które zaowocują usprawnieniem postępowań³¹. Podnoszą ponadto, że art. 271¹ k.p.c. realnie wpłynie na skrócenie rozpraw, gdyż wyeliminuje czasochłonne przesłuchiwanie świadka, z której to czynności sporządza się jeszcze protokół³². Kolejnym atrybutem pisemnych zeznań jest ich przemyślany charakter związany z bardziej starannym przygotowaniem wypowiedzi pisemnej³³. Inną zaletą jest oszczędność czasu świadków dzięki nieistnieniu konieczności podróży do sądu i oczekiwania na wywołanie na rozprawę³⁴. Pisemne zeznania świadków pozytywnie wpływają na ekonomikę procesową, ponieważ niewystępowanie konieczności osobistego stawienia się w sądzie skutkuje obniżeniem kosztów postępowania³⁵.

Do podstawowych wad omawianej instytucji zalicza się natomiast możliwość ustalenia treści zeznań z pełnomocnikami oraz niemożliwość zweryfikowania tożsamości osoby składającej zeznania³⁶. Negatywnie ocenia się również odejście od zasady bezpośredniości przy przeprowadzaniu dowodu z zeznań świadka w formie pisemnej³⁷.

3. Kontakt z pełnomocnikami podczas sporządzania pisemnych zeznań

W piśmiennictwie wskazuje się na mniejszą moc dowodową oraz wiarygodność zeznań świadków w formie pisemnej³⁸ z uwagi na zagrożenie zaangażowania do ich przygotowania pełnomocnika³⁹. Wydaje się jednak, że obawa ta jest

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, s. 300.

³³ P. Dzieńis, *op. cit.*, s. 692.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Na reguły ekonomiki zwróciła uwagę K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, Warszawa 2019, Legalis, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 1.

³⁶ A. Cudak, *op. cit.*, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 2, s. 345.

³⁷ A. Turczyn, *op. cit.*, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 5, s. 761.

³⁸ Tak M. Sieńko (*eadem, op. cit.*, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 9, s. 955), która uważa wiarygodność pisemnych zeznań za wątpliwą. Pisemne zeznania za mało wiarygodny dowód uznaje również M. Dziurda (*idem, op. cit.*, s. 109). Z kolei M.M. Subtelna (*eadem, op. cit.*, s. 86) wskazuje na wyższość zeznań ustnych nad pisemnymi. Natomiast według M. Walasika pisemne zeznania świadka mają mniejszą moc dowodową — zob. M. Hudyma, *Sprawozdanie z webinarium „Wpływ COVID-19 na postępowanie cywilne”* (Warszawa, 5 VI 2020), „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 4, s. 786. Przeciwnie przyjmuje P. Dzieńis (*idem, op. cit.*, s. 694), który zakłada, że pisemne zeznania świadka są równorzędną formą dowodu z zeznań świadka. Podobnie zdaniem M. Homendy (*idem, op. cit.*, s. 374) pisemnych zeznań świadka nie można uznawać za mniej wiarygodne lub mające mniejszą moc dowodową.

³⁹ Na realną obawę w tym zakresie wskazuje M. Dziurda, *op. cit.*, s. 105, 109.

obecnie nieuzasadniona⁴⁰. Po noweli k.p.c. pełnomocnicy mogą bowiem ustalić, czy zaproponowani przez mocodawcę świadkowie mają wiedzę na temat faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, co pozwala na oszczędność pracy sądu dzięki uniknięciu przesłuchania świadka, który nie wniesie istotnych informacji do sprawy⁴¹. Kontakt pełnomocnika ze świadkami *de lege lata* jest wymagany podczas formułowania wniosku dowodowego, aby spełniał on wymagania z art. 235¹ k.p.c., jak również podczas ustosunkowywania się do twierdzeń przeciwnika procesowego⁴². Ponadto pełnomocnicy, zgodnie z art. 242¹ k.p.c.⁴³, powinni dołożyć starań, aby świadkowie stawili się w wyznaczonym miejscu w odpowiednim czasie. Z uwagi na te regulacje kontakt pełnomocnika ze świadkiem przed rozprawą nie powinien być oceniany negatywnie⁴⁴.

W literaturze podnosi się także, że w przypadku zeznań na piśmie zachodzi niebezpieczeństwo redakcji zeznań przez pełnomocników, a nie samych świadków⁴⁵. Co więcej, zwraca się uwagę na możliwość manipulacji pisemnymi zeznaniami⁴⁶. Ten kontrargument wydaje się nietrafny, albowiem ten sam zarzut można wystosować do ustnych zeznań, ponieważ świadkowie niejednokrotnie są przygotowywani do oświadczania danych kwestii⁴⁷.

Z uwagi na wskazane obawy jako uzupełnienie zeznań składanych w formie pisemnej w piśmiennictwie postulowane jest złożenie oświadczenia przez świadka o osobistym i samodzielnym sporządzeniu zeznań⁴⁸ oraz o świadomości odpowiedzialności karnej za ich fałszywe składanie⁴⁹.

⁴⁰ Por. M. Dziurda, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, red. T. Zembrzusi, t. 1, Warszawa 2020, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 19, s. 634. Autor wskazuje, że kontakty strony ze świadkiem są „w pewnym zakresie wręcz obligatoryjne”.

⁴¹ A. Tomaszek, *Nowe powinności adwokackie po nowelizacji procedury cywilnej*, „Palestra” 2019, nr 11–12, s. 39.

⁴² B. Karolczyk, *op. cit.*, s. 302.

⁴³ Przepis art. 242¹ k.p.c. jako adresata normy wskazuje stronę, lecz w piśmiennictwie podnosi się, że analogicznie dotyczy on profesjonalnych pełnomocników. Tak A. Turczyn, *op. cit.*, kom. do art. 242¹ k.p.c., nb 2, s. 710.

⁴⁴ K. Ziemianin, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, red. T. Zembrzusi, t. 1, kom. do art. 242¹ k.p.c., nb 5, s. 622.

⁴⁵ M. Dziurda, *Dowód...*, s. 105.

⁴⁶ K. Górski, *op. cit.*, nb 3, s. 985.

⁴⁷ K. Flaga-Gieruszyńska, *Środki dowodowe i postępowanie dowodowe w nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r.*, „Palestra” 2019, nr 11–12, s. 87.

⁴⁸ M. Dziurda, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, red. T. Zembrzusi, t. 1, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 80, s. 647.

⁴⁹ J. Derlatka, *Ograniczenia dowodowe w postępowaniu cywilnym — wybrane uwagi na tle procesu zwykłego oraz postępowań odrębnych*, „Palestra Świętokrzyska” 2020, nr 49–50, s. 41.

4. Ocena wiarygodności pisemnych zeznań świadka

W literaturze, w ślad za wzorcem oceny zeznań świadków stosowanym w postępowaniu karnym, wyróżnia się trzy etapy dokonywania analizy zeznań złożonych w postępowaniu cywilnym⁵⁰. Podnosi się, że wprowadzenie pisemnych zeznań znacznie utrudnia⁵¹, a nawet wyklucza zdolność ich oceny przez sąd pod względem wiarygodności⁵². Analizując każdy z etapów oceny zeznań świadków, rozważono, czy ocena pisemnych zeznań rzeczywiście jest trudniejsza niż tych złożonych w tradycyjnej formie.

Pierwszym z etapów jest zbadanie formowania się zeznań⁵³. Polega on na sprawdzeniu zdolności świadka, zapoznaniu się ze sprawą i przeprowadzeniu niektórych czynności z postępowania dowodowego⁵⁴. Z uwagi na te wskazania w odniesieniu do pisemnych zeznań przeszkodą jest niemożliwość zbadania zdolności do spostrzegania lub komunikowania swych spostrzeżeń świadka, który nie zetknie się osobiście z sądem. Przykładowo sąd może nie posiadać wiedzy, że świadek cierpi na krótkowzroczność, co można by zweryfikować na sali rozpraw. W sytuacji, w której ów świadek w pisemnych zeznaniach opisywałby okoliczności spostrzeżone ze znacznej odległości, takie zeznania mogłyby zostać inaczej ocenione po zdobyciu przez sąd takiej wiedzy. Dlatego *de lege ferenda* wydaje się, że do skierowanych do świadka pytań i przyrzeczenia można by dołączyć kilka krótkich, podstawowych pytań dotyczących czynników, które mogą wpływać na zdolność świadka do spostrzegania lub komunikowania swych spostrzeżeń.

Kolejnym etapem jest analiza danych osobowych świadka⁵⁵. W doktrynie zgłaszane są postulaty, aby pisemne zeznania świadka zawierały więcej danych osobowych niż tylko imię i nazwisko, które to dane są obecnie jedynymi wymaganymi⁵⁶. Sugeruje się, aby takie zeznania zawierały również informacje na temat wieku, zawodu i stosunku świadka do stron⁵⁷. Dane te umożliwią bowiem sądowi dokonanie oceny motywacji, mentalności i postawy społecznej świadka, a także jego relacji ze stronami postępowania⁵⁸. Wprowadzenie postulowanych zmian wymagałoby jedynie dołączania krótkiego formularza osobowego do skierowa-

⁵⁰ K. Ziemianin, *Dowód z zeznań świadka w procesie cywilnym*, Warszawa 2019, s. 197.

⁵¹ P. Rodziewicz, *op. cit.*, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 2.

⁵² M. Klonowski, *Kierunki zmian postępowania cywilnego w projekcie Ministra Sprawiedliwości ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 27.11.2017 r. — podstawowe założenia, przegląd proponowanych rozwiązań oraz ich ocena*, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 2, s. 196.

⁵³ K. Ziemianin, *Dowód z zeznań świadka w procesie...*, s. 198–199.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 199.

⁵⁶ B. Karolczyk, *op. cit.*, s. 301.

⁵⁷ M. Dziurda, *Dowód...*, s. 106.

⁵⁸ K. Ziemianin, *Dowód z zeznań świadka w procesie...*, s. 200.

nych do świadka pytań i przyrzeczenia. Pozyskanie takich informacji znacznie ułatwiłoby weryfikację dokonywaną przez sędziów.

Ostatnim etapem weryfikacji zeznań świadka jest ocena jego reakcji oraz analiza przeprowadzonych czynności⁵⁹. W tradycyjnych zeznaniach pozwala na to realizacja zasady bezpośredniości, która jest fundamentalną zasadą przeprowadzania dowodu z zeznań świadków⁶⁰. Niewątpliwie instytucja pisemnych zeznań stanowi wyłom od zasady bezpośredniości, na co w trakcie prac legislacyjnych zwracały uwagę sądy⁶¹. W analizowanym kontekście wypada podnieść, że zasada bezpośredniości przejawia się w aspekcie podmiotowym i przedmiotowym⁶². Podmiotowe ujęcie tej zasady zakłada osobiste i bezpośrednie zapoznanie się sądu orzekającego z materiałem dowodowym, natomiast ujęcie przedmiotowe daje pierwszeństwo dowodom bezpośrednim przed pośrednimi⁶³. Aspekt przedmiotowy nigdy nie jest realizowany przy zeznaniach świadka, gdyż zeznania świadka w każdym przypadku są dowodem pośrednim, mimo że dowód ten przeprowadzany jest bezpośrednio przed sądem w trakcie rozprawy⁶⁴. Natomiast aspekt podmiotowy zasady bezpośredniości jest realizowany w przypadku zeznań pisemnych, ponieważ to sąd orzekający w sprawie zobowiązuje świadka do złożenia zeznań w taki sposób, zatem to sąd orzekający przeprowadza tę czynność dowodową⁶⁵.

Rozważenia wymagają także zgłaszane zagrożenia związane z wyłomem od realizacji zasady bezpośredniości dotyczące pisemnych zeznań świadka. Realizacja zasady bezpośredniości pozwala na bezpośrednią interakcję — zadawanie pytań uzupełniających w reakcji na zaznania świadka, wyjaśnienie nieklarownych części wypowiedzi oraz wywołanie u świadka poczucia powagi przeprowadzanych

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Jak wskazuje się w doktrynie, istotą przesłuchania świadka jest złożenie zeznań bezpośrednio przed sądem. Tak B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z zeznań świadków*, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015, s. 608.

⁶¹ Por. A. Turczyn, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2020, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 3, s. 759–260, który przywołuje uzasadnienie projektu noweli k.p.c., wskazując, że na uchybienie zasad bezpośredniości i ustności w trakcie konsultacji publicznych zwróciły uwagę między innymi Sady Apelacyjne w Warszawie, Poznaniu i Szczecinie.

⁶² Aspekt przedmiotowy i podmiotowy w ramach realizacji zasady bezpośredniości wyróżnia między innymi A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada bezpośredniości w postępowaniu dowodowym*, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010, s. 156. Stanowisko to znajduje uzasadnienie w orzecznictwie; por. np. wyrok SN z dnia 12 kwietnia 2018 roku, sygn. II CSK 399/17, LEX nr 2483320.

⁶³ K. Knoppek, *Zagadnienia ogólne*, [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, t. 2, cz. 2, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 38.

⁶⁴ K. Ziemianin, *Dowód z zeznań świadka w świetle zasady bezpośredniości*, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 3, s. 49.

⁶⁵ M. Homenda, *op. cit.*, s. 368.

czynności sądowych⁶⁶. Ponadto odejście od zasady bezpośredniości nie pozwala na obserwację zachowania świadka⁶⁷, która pomaga w rozpoznaniu kłamstwa.

Wskazane zastrzeżenia nie są jednak niepodważalne. W Polsce nie zostały bowiem opracowane dobre praktyki odnośnie do przeprowadzania dowodu z zeznań świadka z uwagi na to, iż nie ustala się kolejności zeznań, świadkowie są z sobą konfrontowani niezmiernie rzadko, w większości uchylane są dodatkowe pytania mające na celu zweryfikowanie lub podważenie wiarygodności świadka⁶⁸. Zakwestionować można również twierdzenie, iż obserwacja świadka pozwala na wykrycie kłamstwa, ponieważ świetnie przygotowane kłamstwo bardzo trudno rozpoznać, a sama obserwacja zachowania z pewnością na to nie pozwala⁶⁹. Co więcej, aby taka weryfikacja była możliwa, niezbędne jest przygotowanie sędziów w przedmiocie psychologicznych aspektów, które powinny być brane pod uwagę przy ocenie wiarygodności zeznań, czego zdecydowanie brakuje⁷⁰. Powszechnie dominuje ponadto pogląd, że słowo pisane ma większą wagę, dlatego należy odmówić słuszności stanowisku, iż świadek podczas zeznań pisemnych nie ma odczucia powagi składanych zeznań⁷¹.

Konkludując, wypada podkreślić, że ocena wiarygodności zeznań świadka jest dla sądu zadaniem niezwykle trudnym⁷². Przeprowadzona analiza trzech etapów weryfikacji zeznań pisemnych wskazuje, że brak większej ilości danych osobowych świadka można uzupełnić krótkim formularzem osobowym, który należałoby dołączyć do skierowanych do świadka dokumentów, to jest pytań i przyrzeczenia. Reasumując, trzeba podnieść, że zgłaszane zastrzeżenia dotyczące ograniczenia zasady bezpośredniości nie wydają się uzasadnione.

5. Dołączanie pisemnych zeznań świadka do pozwu

W analizowanym kontekście problematyczna pozostaje również kwestia, czy pisemne zeznania świadka mogą zostać dołączone do pozwu. W przedmiotowym zakresie w piśmiennictwie prezentowane są dwa odmienne stanowiska: wykładnia rozszerzająca przepisu dotyczącego omawianej instytucji oraz jego wykładnia zawężająca.

⁶⁶ K. Górski, *op. cit.*, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 3, s. 986.

⁶⁷ Tak M. Skibińska, *op. cit.*, s. 127. Zdaniem autorki bez możliwości obserwacji sposobu zeznań sądowi trudno będzie ocenić moc i wiarygodność pisemnych zeznań świadka.

⁶⁸ Szerzej zob. B. Karolczyk, *op. cit.*, s. 298–299. Przeciwnie M. Dziurda, *Dowód...*, s. 104–105; autor uważa, że pytania sprawdzające wiarygodność są zadawane często.

⁶⁹ B. Karolczyk, *op. cit.*, s. 298.

⁷⁰ K. Ziemianin, *Dowód z zeznań świadka w procesie...*, s. 197.

⁷¹ P. Dzienis, *op. cit.*, s. 692.

⁷² K. Ziemianin, *Dowód z zeznań świadka w procesie...*, s. 192.

Na aprobatę zasługuje wykładnia zawężająca art. 271¹ k.p.c., ponieważ znacząca jest chronologia — następce dopuszczenie tego dowodu jest wykluczone⁷³. Zgodnie z literalnym brzmieniem powołanej regulacji sąd powinien uprzednio postanowić o dopuszczeniu dowodu z zeznań świadka w formie pisemnej. Sąd orzeka o dopuszczeniu dowodu z zeznań świadka w analizowanej formie na mocy postanowienia dowodowego zgodnie z art. 236 k.p.c. lub w planie rozprawy na zasadzie art. 205⁹ § 1 k.p.c. Z uwagi na to złożenie zeznań przed wszczęciem postępowania nie jest możliwe⁷⁴. Zeznania pisemne złożone przed wydaniem adekwatnego rozstrzygnięcia przez sąd w tym przedmiocie będą tylko dokumentem prywatnym⁷⁵. Zatwierdzenie *ex post* dołączonych do pozwu zeznań niedopuszczalne jest również z tej przyczyny, iż świadek nie został pouczony o przysługujących mu prawach i poinformowany o obowiązkach⁷⁶.

Zauważalne jest jednak odstępstwo od opisanej zasady, zwłaszcza w przypadku zabezpieczenia dowodu w myśl art. 310 k.p.c. i n.⁷⁷ Na kanwie art. 310 k.p.c., nie tylko w toku postępowania, ale też przed jego wszczęciem, można zabezpieczyć dowód, gdy zachodzi obawa, że jego przeprowadzenie stanie się niewykonalne lub zbyt utrudnione, albo gdy z innych przyczyn zachodzi potrzeba stwierdzenia istniejącego stanu rzeczy (na przykład z powodu ciężkiej choroby świadka lub prawdopodobieństwa śmierci świadka w sędziwym wieku)⁷⁸.

Przedstawiciele doktryny opowiadający się za przeciwnym stanowiskiem wskazują natomiast, iż nie ma przeszkód, aby pisemne zeznania przedłożyć do pozwu⁷⁹. Zdaniem zwolenników możliwości dołączenia pisemnych zeznań do pozwu zeznania złożone w taki sposób mogą zostać uzupełnione w trakcie postępowania, co będzie stanowiło realizację zasad kontrydiktoryjności i równości⁸⁰.

6. Zeznania na piśmie w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych

W postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych nowa regulacja nie wyłącza zastosowania art. 458¹⁰ k.p.c.⁸¹, który to przepis ustanawia subsydiar-

⁷³ P. Dzienis, *op. cit.*, s. 696.

⁷⁴ J. Bodio, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, red. A. Jakubecki, kom. do art. 205⁹ k.p.c., nb 2.

⁷⁵ M. Dziurda, *Dowód...*, s. 106; M. Homenda, *op. cit.*, s. 366.

⁷⁶ K. Górski, *op. cit.*, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 5, s. 987.

⁷⁷ M. Dziurda, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, red. T. Zembruski, t. 1, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 55, s. 642.

⁷⁸ M. Sieńko, *op. cit.*, kom. do art. 310 k.p.c., nb 2, s. 996.

⁷⁹ Do zwolenników zalicza się A. Turczyn, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2020, kom. do art. 271¹ k.p.c., nb 3.

⁸⁰ B. Karolczyk, *op. cit.*, s. 301.

⁸¹ Tak *ibidem*, s. 303; A. Arkuszewska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, red. J. Gołańczyński, D. Szostek, kom. do art. 458¹⁰ k.p.c., nb 2, s. 344; J. Gudowski, [w:] *Kodeks postępowania*

ny charakter dowodu z zeznań świadka. Przepis ten wprowadzono ze względu na przyczynianie się tego dowodu do przedłużania każdego postępowania⁸². Nie skonkretyzowano jednak, czy instytucja umowy dowodowej uregulowana w art. 458⁹ k.p.c., która zakłada, iż na podstawie wzajemnych ustaleń stron można wyłączać określone kategorie dowodów albo konkretny dowód⁸³, pozwala na wyłączenie pisemnego przesłuchania świadków. Literalne brzmienie 458⁹ § 1 k.p.c. dopuszcza wyłączenie określonych dowodów, nie zaś konkretnej formy jego przeprowadzenia⁸⁴. Problematyczne pozostaje natomiast, czy w tej sytuacji powinno stosować się wnioskowanie *a maiori ad minus*. W konsekwencji wypadłoby bowiem przyjąć, że jeżeli można wyłączyć określoną kategorię dowodu, to tym bardziej powinno być możliwe wyłączenie jednej z form przeprowadzenia dowodu. Należy jednak równocześnie rozważyć, czy wyłączenie pisemnych zeznań nie będzie sprzeczne z nakazem rozstrzygnięcia sprawy w terminie sześciu miesięcy od złożenia odpowiedzi na pozew, wyrażonym w art. 458⁸ § 4 k.p.c.⁸⁵ W takim przypadku realizacja postulatu szybkości postępowania cywilnego byłaby uzależniona od obywatelskiej postawy osób występujących w charakterze świadków, którzy przez swoje niestawiennictwo mogą zdecydowanie blokować rozstrzygnięcie sprawy⁸⁶. Co więcej, wyłączenie tylko formy pisemnej byłoby sprzeczne także z ekonomiką procesową⁸⁷.

W konsekwencji wydaje się, że umowa dowodowa nie powinna wyłączać jedynie pisemnej formy przeprowadzenia dowodu z zeznań świadków⁸⁸, lecz może wyłączać dowód z zeznań świadków w ogólności.

Podsumowanie

Możliwość przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka w formie pisemnej należy ocenić pozytywnie. Nowa forma przeprowadzenia tego dowodu z pewnością przyspieszy postępowanie. Lakoniczne sformułowanie art. 271¹ k.p.c. daje moż-

cywilnego..., red. T. Zembrzusi, t. 2, kom. do art. 458¹⁰ k.p.c., nb 1, s. 1139; M. Homenda, *op. cit.*, s. 366.

⁸² T. Szczurowski, *Specyfika nowego postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2019, nr 11, s. 44.

⁸³ Kompleksowo o umowie dowodowej zob. Ł. Błaszczak, *Umowa dowodowa jako przykład nowej instytucji w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 458⁹ k.p.c.)*, „Palestra” 2019, nr 11–12, s. 136.

⁸⁴ M. Dziurda, *Dowód...*, s. 108.

⁸⁵ Analizowaną konstrukcję jako nakaz traktuje T. Wiśniewski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2. *Artykuły 367–505*³⁹, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, LEX, kom. do art. 458⁸ k.p.c., nb 6. Jedynie za dyrektywę uznaje ją natomiast M. Dziurda, *Dowód...*, s. 104.

⁸⁶ Uchwała SN z dnia 15 lipca 1974 roku, sygn. Kw Pr 2/1974, LEX nr 1730.

⁸⁷ M. Dziurda, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, red. T. Zembrzusi, t. 1, nb 68, s. 644.

⁸⁸ Tak również M. Dziurda, *Dowód...*, s. 108.

liwość skorzystania z dobrodziejstwa nowej instytucji w wielu przypadkach⁸⁹. Elementem, który ustawodawca powinien jednak doprecyzować, jest uregulowanie kwestii dotyczącej zobowiązania świadka do wskazania kilku kluczowych danych osobowych, dzięki którym ocena wiarygodności złożonych zeznań przez sąd byłaby ułatwiona.

Przywołane stanowisko przeciwników omówionej regulacji nie wydaje się przekonujące, a dowód z pisemnych zeznań świadka powinno się oceniać jako równoważny względem ustnej formy przesłuchania świadka o takiej samej mocy dowodowej.

W uzasadnieniu projektu noweli k.p.c. wskazano, iż „wypracowanie szczegółowych zasad stosowania tej instytucji, w szczególności trybu odbierania takich zeznań i wymogów względem nich, należy pozostawić praktyce”⁹⁰. Wkrótce z pewnością utrwalone zostaną zatem szczegółowe zasady stosowania art. 271¹ k.p.c., tym bardziej że sądy w czasie pandemii często korzystają z analizowanej instytucji⁹¹.

Bibliografia

- Arkuszevska A., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019.
- Biała M., *Dowód z zeznań świadka w postępowaniu sądowym w praktyce*, LEX 2020.
- Błaszczak Ł., *Umowa dowodowa jako przykład nowej instytucji w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 458⁹ k.p.c.)*, „Palestra” 2019, nr 11–12.
- Bodio J., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, red. A. Jakubecki, LEX 2019.
- Cudak A., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, t. 2. Komentarz do art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019.
- Demendecki T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, red. A. Jakubecki, LEX 2019.
- Derlatka J., *Ograniczenia dowodowe w postępowaniu cywilnym — wybrane uwagi na tle procesu zwykłego oraz postępowań odrębnych*, „Palestra Świętokrzyska” 2020, nr 49–50.
- Dzienis P., *Pisemna forma dowodu z zeznań świadka w świetle wykładni art. 271¹ k.p.c. i jej zastosowanie nie tylko w czasie stanu epidemii*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 4.
- Dziurda M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochożenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, red. T. Zembruski, t. 1, Warszawa 2020.
- Dziurda M., *Dowód z zeznań świadka na piśmie*, „Palestra” 2019, nr 11–12.

⁸⁹ Podobnie B. Karolczyk, *op. cit.*, s. 299. Przeciwnie M. Skibińska, *op. cit.*, s. 128; autorka uważa, że ogólne sformułowanie art. 271¹ k.p.c. „pozostawia sądom zbyt szeroką furtkę” do przesłuchania świadka w formie pisemnej. Również B. Wołodkiewicz (*idem, op. cit.*, s. 143) negatywie ocenia lakoniczny sposób sformułowania regulacji z art. 271¹ k.p.c.

⁹⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy..., s. 59.

⁹¹ P. Dzienis, *op. cit.*, s. 691.

- Ereciński T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1. *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016.
- Flaga-Gieruszyńska K., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, Warszawa 2019.
- Flaga-Gieruszyńska K., *Środki dowodowe i postępowanie dowodowe w nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r.*, „Palestra” 2019, nr 11–12.
- Gil I., Gil P., *Dowodzenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2019.
- Góra-Błaszczkowska A., *Zasada bezpośredniości w postępowaniu dowodowym*, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010.
- Górski K., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹*, t. 1, red. T. Szanciło, Warszawa 2019.
- Gudowski J., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, red. T. Zembruski, t. 2, Warszawa 2020.
- Homenda M., *Pisemne zeznania świadka według nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r. Uwagi w świetle zasad postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2019, nr 3.
- Hudyma M., *Sprawozdanie z webinarium „Wpływ COVID-19 na postępowanie cywilne”* (Warszawa, 5 VI 2020), „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 4.
- Jasińska K., Lejko A., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, LEX 2009.
- Kaczmarek-Templin B., *Dowód z zeznań świadków*, [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015.
- Karolczyk B., [w:] *Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów*, red. B. Karolczyk, Warszawa 2020.
- Klonowski M., *Kierunki zmian postępowania cywilnego w projekcie Ministra Sprawiedliwości ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 27.11.2017 r. — podstawowe założenia, przegląd proponowanych rozwiązań oraz ich ocena*, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 2.
- Knoppek K., *Zagadnienia ogólne*, [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, t. 2, cz. 2, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016.
- Korczak L., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019.
- Krakiwiak M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1a. *Komentarz do art. 1–424¹²*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2019.
- Krakiwiak M., *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego mocą ustawy z 4.7.2019 r. (Część IV — Dowody; Postępowanie dowodowe)*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 24.
- Pogonowski P., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2. *Artykuły 367–505³⁹*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
- Rodziewicz P., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2020.
- Sieńko M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1. *Art. 1–477¹⁶*, red. M. Manowska, Warszawa 2021.
- Skibińska M., *Dowód z zeznań świadka w świetle projektu ustawy o zmianie ustawy — kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 8.01.2019 r.*, [w:] *Postępowanie cywilne — wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019.

- Subtelna M.M., *Dowód z zeznań świadka na piśmie w świetle art. 271¹ Kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2020, nr 10.
- Szczurowski T., *Specyfika nowego postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2019, nr 11.
- Telenga P., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, red. A. Jakubecki, LEX 2019.
- Tomaszek A., *Nowe powinności adwokackie po nowelizacji procedury cywilnej*, „Palestra” 2019, nr 11–12.
- Turczyn A., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2020.
- Turczyn A., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2020.
- Wiśniewski T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2. *Artykuły 367–505³⁹*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
- Wołodkiewicz B., [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Ryłski, Warszawa 2020.
- Ziemianin K., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, red. T. Zembrzusi, t. 1, Warszawa 2020.
- Ziemianin K., *Dowód z zeznań świadka w procesie cywilnym*, Warszawa 2019.
- Ziemianin K., *Dowód z zeznań świadka w świetle zasady bezpośredniości*, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 3.

Akty prawne

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2421 z dnia 16 grudnia 2015 roku zmieniające rozporządzenie (WE) nr 861/2007 ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń i rozporządzenie (WE) nr 1896/2006 ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz.Urz. UE L 341, s. 1).
- Rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 roku ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz.Urz. UE L 199, s. 1 ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku — Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 roku o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustawy (Dz.U. Nr 234, poz. 1571).
- Ustawa z dnia 4 lipca 2019 roku o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 z późn. zm.).

Orzecznictwo

- Uchwała SN z dnia 15 lipca 1974 roku, sygn. Kw Pr 2/1974, LEX nr 1730.
- Wyrok SN z dnia 12 kwietnia 2018 roku, sygn. II CSK 399/17, LEX nr 2483320.

Inne

- Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 8 stycznia 2019 roku, druk sejmowy nr 3137.